

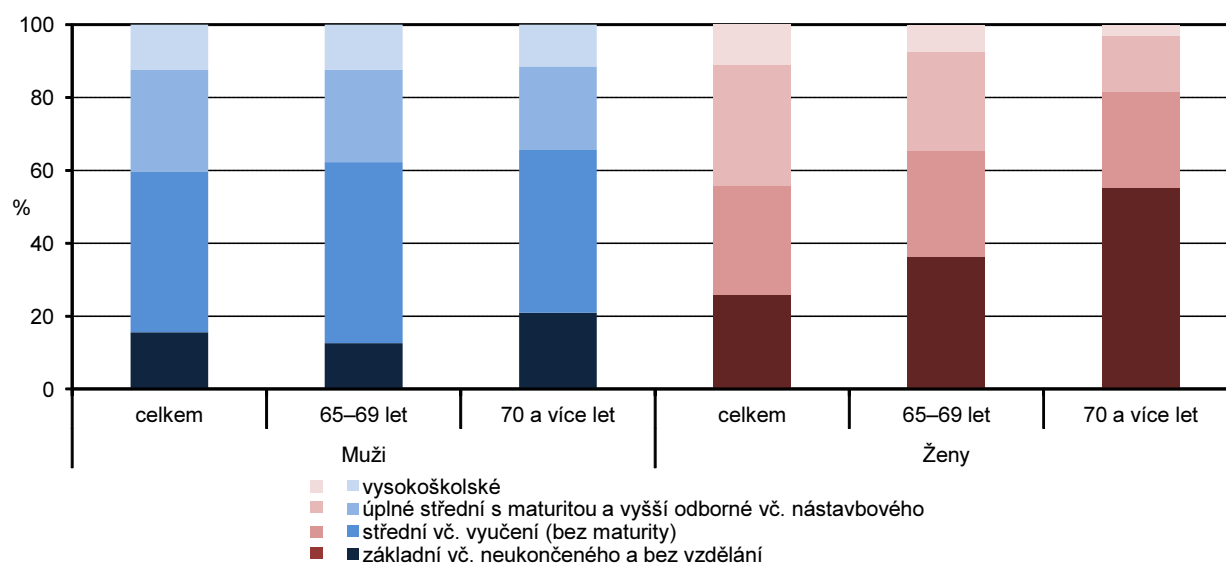
2. Vzdelanost a ekonomická aktivita seniorů

Vzdelanost

Dosažená úroveň vzdělání patří mezi základní charakteristiky sloužící k posuzování kulturní úrovně a kvality lidského kapitálu u různých skupin obyvatelstva, tedy i seniorů. Sčítání lidu je přitom na území České republiky jediným zdrojem dat o dosaženém vzdělání za celou (dospělou) populaci, navíc s možností kombinovat je s dalšími údaji za osoby. Údaje o vzdělání osoby nejsou vedeny v žádném registru obyvatel. Každoroční statistiky školství a vzdělávání poskytují přehled o současných studentech a absolventech různých typů škol, ovšem proces vzdělávání a výslednou úroveň vzdělání jednotlivce v nich zachytit nelze. Při sčítání 2011 vyplňovaly údaj o nejvyšším ukončeném vzdělání všechny osoby 15leté a starší.

Obyvatelstvo Moravskoslezského kraje ve věku 15 a více let podle pohlaví a nejvyššího ukončeného vzdělání podle SLDB 2011^{*)}

Zdroj: SLDB

^{*)} Struktura je bez nezjištěného vzdělání

Porovnáme-li seniory v Moravskoslezském kraji se skupinou obyvatel, za něž jsou zjišťovány údaje o nejvyšším ukončeném vzdělání (tj. 15leté a starší), zjistíme, že platí nepřímá úměra mezi věkem a dosaženým vzděláním – tedy čím starší populace, tím méně je v ní zastoupeno vyšší vzdělání a tím větší podíl v ní zaujímá vzdělání základní. Podíl vysokoškolsky vzdělaných seniorů činí 7,1 %, zatímco v celkové populaci je to 11,2 %. Stejně tak je to u obyvatel se středním vzděláním s maturitou a s vyšším odborným vzděláním, kde podíl u starších osob je nižší než v celé populaci – 20,6 %, resp. 29,4 %. V případě středního vzdělání bez maturity se podíly téměř srovnávají – 33,9 % u seniorů a 35,1 % u obyvatel ve věku 15 let a více. Takže jedinou úrovní vzdělání, ve které mají vyšší podíl senioři, je základní vzdělání, vč. neukončeného s 35,0 % proti 19,6 % u obyvatel celkem. Pro úplnost je třeba uvést, že množství osob, u nichž zůstalo při sčítání 2011 vzdělání nezjištěno, bylo výrazně vyšší než v předchozích sčítáních a přesáhlo 4 % z populace 15letých a starších (u seniorů to bylo 2,6 %). Naopak zastoupení osob bez vzdělání mezi obyvatelstvem i seniory není početně významné (do 1 %) a je víceméně dlouhodobě konstantní (skupina tzv. nevzdělatelných osob).

Rozdílná úroveň nejvyššího ukončeného vzdělání seniorů v kraji je patrná také z hlediska pohlaví. Zatímco ženy dosáhly v téměř polovině případů pouze základního vzdělání, popř. nemají vzdělání žádné, u mužů je to méně než pětina. V případě vyšších úrovní vzdělání je pak obecně podíl mužů vyšší než u žen. V Moravskoslezském kraji má vysokoškolské vzdělání 11,5 % mužů-seniorů a 4,2 % žen-seniorek. Nižší podíl vysokoškolského vzdělání u starší generace žen je dán tehdejšími životními strategiemi, kdy se ženy dříve vdávaly a měly děti, zatímco dnešní mladá generace žen zakládá rodinu v pozdějším věku. Tehdejší společnost nebyla tak nakloněna vzdělávání žen, jako je tomu dnes a žena na vysoké škole (u dnes nejstarší generace) byla spíše výjimkou než pravidlem. Další neopomenutelná skutečnost, která znevýhodňuje postavení žen oproti mužům v této věkové kategorii je, že ženy se dožívají vyššího věku

a právě mezi nejstaršími ročníky žen je běžné pouze základní vzdělání. Nejstarší ženy, které bývají nositelkami spíše základního vzdělání, jsou zde zastoupeny v hojnější míře.

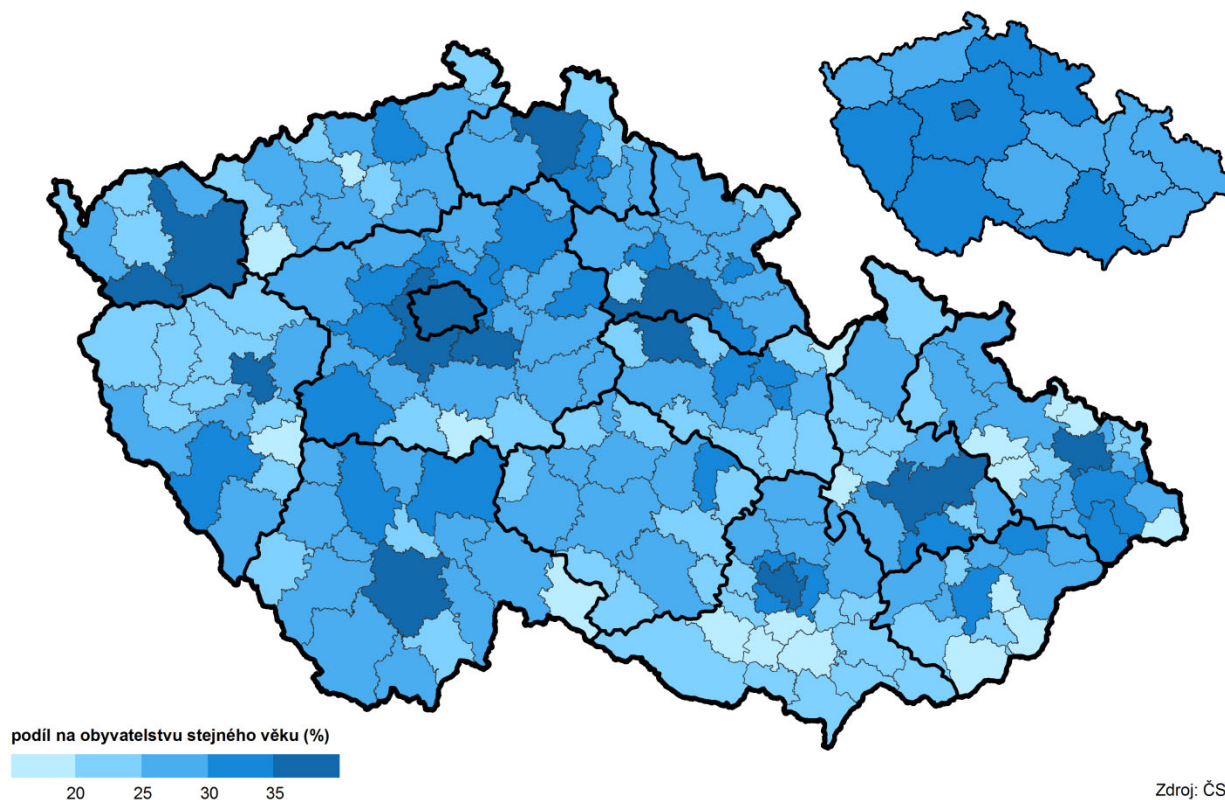
Obyvatelstvo ve věku 65 a více let podle nejvyššího ukončeného vzdělání, pohlaví a věku v Moravskoslezském kraji

Zdroj: SLDB 2011

	Obyvatelstvo ve věku 65 a více let	v tom (%)		v tom věková skupina (%)			
		muži	ženy	65–69	70–74	75–79	80 a více
Počet obyvatel	188 956	39,6	60,4	34,7	25,3	18,1	21,9
v tom:							
bez vzdělání	1 530	19,7	80,3	21,4	18,4	24,2	35,9
základní vč. neukončeného	66 075	19,1	80,9	24,6	23,1	21,2	31,2
střední vč. vyučení (bez maturity)	64 047	53,2	46,8	38,2	26,8	16,9	18,1
úplné střední s maturitou	32 366	44,5	55,5	43,3	28,0	15,2	13,6
nástavbové a vyšší odborné	6 634	45,7	54,3	45,1	26,2	14,9	13,8
vysokoškolské	13 406	64,3	35,7	45,7	23,5	16,7	14,1
nezjištěno	4 898	36,5	63,5	28,7	23,4	17,5	30,5

V podstatě shodná situace nastává, pokud hodnotíme vzdělanost seniorů podle jednotlivých pětiletých věkových skupin. S rostoucím věkem vzrůstá podíl osob s pouze základním vzděláním na úkor vyšších stupňů vzdělání, především úplného středního a vysokoškolského. Rovněž příčina, tedy vyšší naděje dožití žen, které jsou hlavními nositelkami základního vzdělání, je stejná. Základní vzdělání tak má čtvrtina obyvatel ve věku 65 až 69 let, zatímco u 80letých a starších to je již téměř polovina osob. Opačný poměr podílů, tedy vyšší u 65 až 69letých než u osob starších 80 let, platí u všech ostatních úrovní vzdělání. Tak např. u středního vzdělání s maturitou a s vyšším odborným vzděláním je pokles z 25,9 % na 12,8 % u nejstarších seniorů, v případě vysokoškoláků pak z 9,3 % na 4,6 %.

Obyvatelstvo se středoškolským s maturitou a vyšším vzděláním ve věku 65 a více let podle SO ORP a krajů podle SLDB 2011 (ze zjištěných hodnot)

Srovnáme-li vzdělanostní strukturu seniorů v Moravskoslezském kraji s obdobnými údaji za celou ČR a ostatní kraje, lze konstatovat, že se výrazně neliší. Samozřejmě však existují drobné rozdíly. Patrný je

vyšší podíl osob se základním vzděláním či bez vzdělání, který činí v kraji 35,8 %, a je tak o 5,3 procentních bodů vyšší než republikový průměr. Mezi všemi kraji republiky je pak třetí nejvyšší (za Zlínským krajem a Vysočinou). Velmi výrazně se od ostatních regionů svou vzdělanostní strukturou odlišuje především Praha. Hlavní město představuje nejvýznamnější centrum vysokého školství a sídlo dalších vzdělávacích institucí, koncentruje se zde množství specializovaných a vysoce kvalifikovaných pracovních pozic. To se ve struktuře obyvatelstva projevuje vysokým zastoupením osob s vyššími stupni dosaženého vzdělání. Více než polovina obyvatel Prahy starších 65 let mají alespoň úplné střední vzdělání s maturitou anebo vyšší, zatímco v ostatních krajích se podíl takto vzdělaných osob pohybuje kolem republikového průměru (32,2 %).

Jestliže se Praha liší v rámci celé ČR, pak podobně je na tom Ostrava v rámci Moravskoslezského kraje. Oproti ostatním okresům v kraji je zde vyšší podíl středoškolsky vzdělaných seniorů s maturitou a vyšším odborným vzděláním (24,0 %) a osob s vysokoškolským diplomem (10,4 %), na druhou stranu pak nižší podíl seniorů se základním vzděláním a bez vzdělání (30,4 %). Nejvyšší zastoupení osob s posledně zmíněným vzděláním (kolem 39 %) je v okresech Opava, Bruntál a Karviná.

Míra ekonomické aktivity podle pohlaví a věku (SLDB)

Jedním ze zdrojů informací o ekonomické aktivitě je Sčítání lidu, domů a bytů. Ekonomicky aktivní byly všechny osoby představující pracovní sílu – zaměstnaní (pracující) a nezaměstnaní. Mezi zaměstnané patřily všechny osoby ve věku 15 a více let, které byly v rozhodný okamžik sčítání v placeném zaměstnání jako zaměstnanci, patřily mezi sebezaměstnané (zaměstnavatelé, samostatně činní, členové produkčních družstev) nebo pomáhající členy rodiny. Zahrnuti byli rovněž pracující důchodci, pracující studenti a učni a ženy na mateřské dovolené). Jako nezaměstnané se měly označit všechny osoby ve věku 15 a více let, které byly v rozhodný okamžik sčítání bez práce, hledaly aktivně práci a byly připraveny k nástupu do práce. Ekonomicky neaktivní osoby byli nepracující důchodci, ostatní nepracující osoby s vlastním zdrojem obživy, nepracující žáci, studenti a učni, osoby v domácnosti, děti předškolního věku a ostatní závislé osoby.

Obyvatelstvo podle ekonomické aktivity, pohlaví a věku v Moravskoslezském kraji

Zdroj: SLDB 2011

	Celkem	z toho ve věku				Osoby ve věku 65 a více let podle pohlaví	
		60–64	65 a více	v tom		muži	ženy
				65–69	70 a více		
Počet obyvatel	1 205 834	85 079	188 956	65 561	123 395	74 813	114 143
v tom podle ekonomické aktivity:							
ekonomicky aktivní	575 689	18 502	7 324	4 814	2 510	4 456	2 868
v tom:							
zaměstnaní	504 301	16 878	7 324	4 814	2 510	4 456	2 868
z toho pracující důchodci	20 433	8 203	6 503	4 321	2 182	3 955	2 548
nezaměstnaní	71 388	1 624	x	x	x	x	x
ekonomicky neaktivní	574 138	63 719	177 414	58 382	119 032	67 553	109 861
nepracující důchodci	282 950	63 356	176 928	58 204	118 724	67 446	109 482
ostatní s vlastním zdrojem obživy	18 836	191	196	75	121	72	124
nezjištěno	56 007	2 858	4 218	2 365	1 853	2 804	1 414

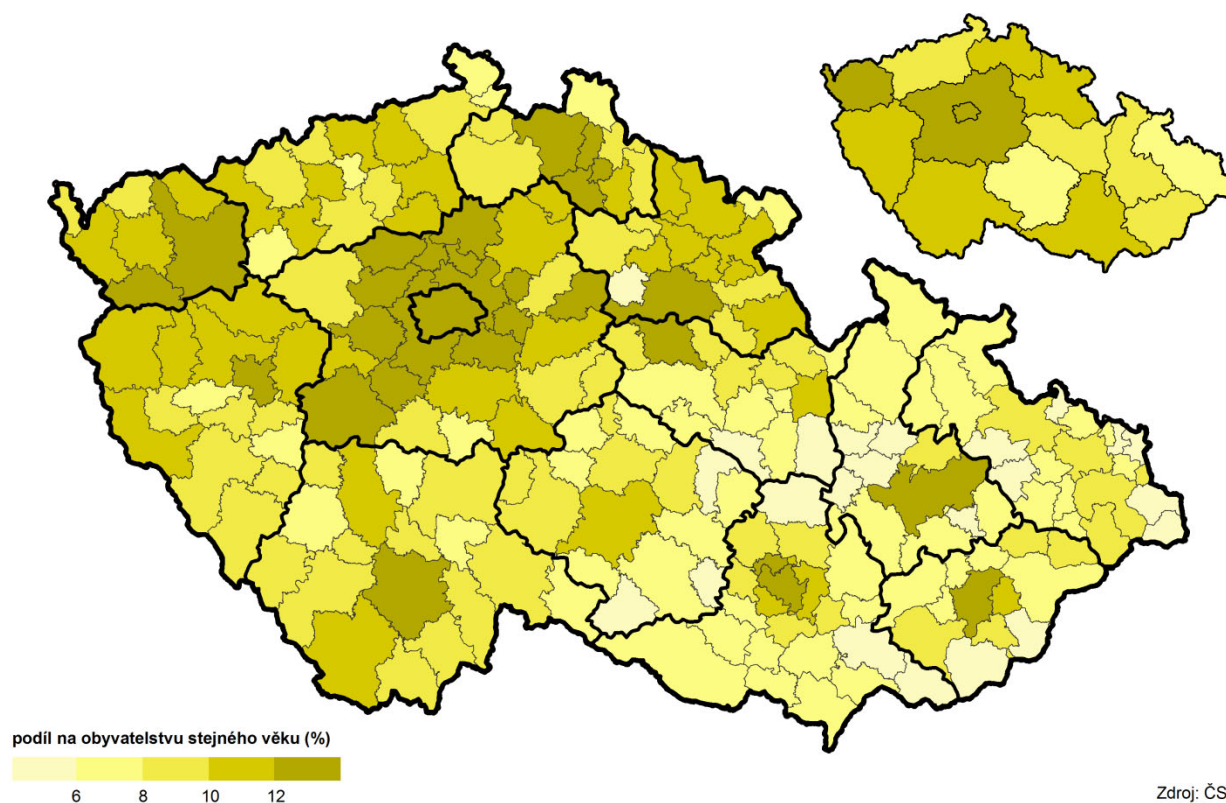
Vývoj počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva souvisí s vývojem věkové struktury obyvatelstva, je ovlivněn hospodářskou situací země a dalšími faktory ovlivňujícími zaměstnanost obyvatel. Od roku 1991 míra ekonomické aktivity celé populace klesá, v poslední dekádě již jen nepatrně. V roce 2011 dosáhla celková míra ekonomické aktivity v Moravskoslezském kraji hodnoty 59,2 % (z populace se zjištěnou ekonomickou aktivitou). Na celkovém poklesu počtu ekonomicky aktivních se výrazně podílely nejmladší věkové skupiny, u kterých se projevila zejména delší příprava na povolání, což způsobuje pozdější nástup do prvního zaměstnání, tj. do vyššího věku zůstávají v kategorii ekonomicky neaktivních. Naproti tomu mírně vzrostla míra ekonomické aktivity ve starších věkových skupinách, což souvisí s pozdějším odchodem do důchodu, a to i navzdory zvyšujícímu se počtu osob odcházejících do předčasného důchodu.

Přibližně polovinu populace se zjištěnou ekonomickou aktivitou v Moravskoslezském kraji k datu sčítání představuje 575 689 ekonomicky aktivních osob, v tom bylo 309 968 (53,8 %) mužů a 265 721 (46,2 %) žen. Z ekonomicky aktivních celkem bylo 87,6 % osob zaměstnaných a 12,4 % nezaměstnaných, přičemž vyšší byla zaměstnanost mužů. V případě starších osob se jednotlivé podíly na celkovém počtu obyvatel dané věkové kategorie se zjištěnou ekonomickou aktivitou výrazně snižují – u 60 až 64letých je 22,5 % ekonomicky aktivních, z nichž zaměstnaných je 91,2 % osob a na nezaměstnané připadá 8,8 %. U 65letých

a starších je podíl ekonomicky aktivních osob ještě menší, a to 4,0 % – pokud tuto kategorii prozkoumáme ještě podrobněji, pak 65 až 69letí jsou ekonomicky aktivní ještě v 7,6 % případů, zatímco 70letí a starší už jen ve 2,1 %. Naprostá většina z ekonomicky aktivních seniorů 65+ byli pracující důchodci (88,8 %).

Ekonomicky neaktivních celkem bylo v kraji 574 138 osob, v tom bylo 329 750 (57,4 %) žen. Z ekonomicky neaktivních téměř polovinu (282 950 osob) představovali nepracující důchodci (v případě mužů 45,1 % a u žen 52,4 %). Se zvyšujícím se věkem podíl nepracujících důchodců na ekonomicky neaktivních pochopitelně roste – už u 60–64letých činí 99,4 %, u 65letých a starších dokonce 99,7 %.

Zaměstnanost seniorů ve věku 65–69 let podle SO ORP a krajů podle SLDB 2011 (ze zjištěných hodnot)

Zdroj: ČSÚ

V roce 2011 bylo sečteno v Moravskoslezském kraji 7 324 zaměstnaných 65letých a starších osob, což představovalo zhruba 4 % z populace této věkové kategorie. V tomto počtu zaměstnaných seniorů převažovali muži (60,8 %). Jelikož je žen-seniorek jeden a půl krát více než mužů-seniorek, intenzita zaměstnanosti u mužů je ještě výraznější – téměř každý šestnáctý muž starší 65 let pracoval, z žen pak každá devětatřicátá.

Zaměstnaní podle postavení v zaměstnání, pohlaví a věku v Moravskoslezském kraji

Zdroj: SLDB 2011

	Celkem	z toho ve věku				Osoby ve věku 65 a více let podle pohlaví	
		60–64	65 a více	v tom		muži	ženy
				65–69	70 a více		
Zaměstnaní celkem	504 301	16 878	7 324	4 814	2 510	4 456	2 868
v tom (%):							
zaměstnanci	81,0	66,3	44,4	47,7	38,1	42,6	47,2
zaměstnavatelé	3,3	7,6	8,9	9,4	7,9	9,6	7,8
osoby pracující na vlastní účet	10,0	15,3	23,6	22,9	24,9	27,6	17,4
členové produkčních družstev	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1
pomáhající rodinní příslušníci	0,4	0,7	1,5	1,4	1,8	1,2	2,1
nezjištěno	5,2	10,0	21,4	18,5	27,0	18,8	25,5

S ohledem na postavení v zaměstnání méně než polovina zaměstnaných seniorů (44,3 %) byla v postavení zaměstnance. Více než pětina zaměstnaných (23,6 %) byly osoby pracující na vlastní účet a 8,9 % působilo

v postavení zaměstnavatele. Srovnáme-li tyto hodnoty se strukturou zaměstnaných osob celkem, popř. s kategorií 60 až 64 let, zjistíme, že s rostoucím věkem klesá podíl zaměstnaných v postavení zaměstnance, a to na úkor osob pracujících na vlastní účet či zaměstnavatelů. Nicméně je třeba na tomto místě zmínit vysoký podíl nezjištěných údajů především u seniorů (21,4 %).

Zaměstnaní podle odvětví ekonomické činnosti, podle pohlaví a věku v Moravskoslezském kraji

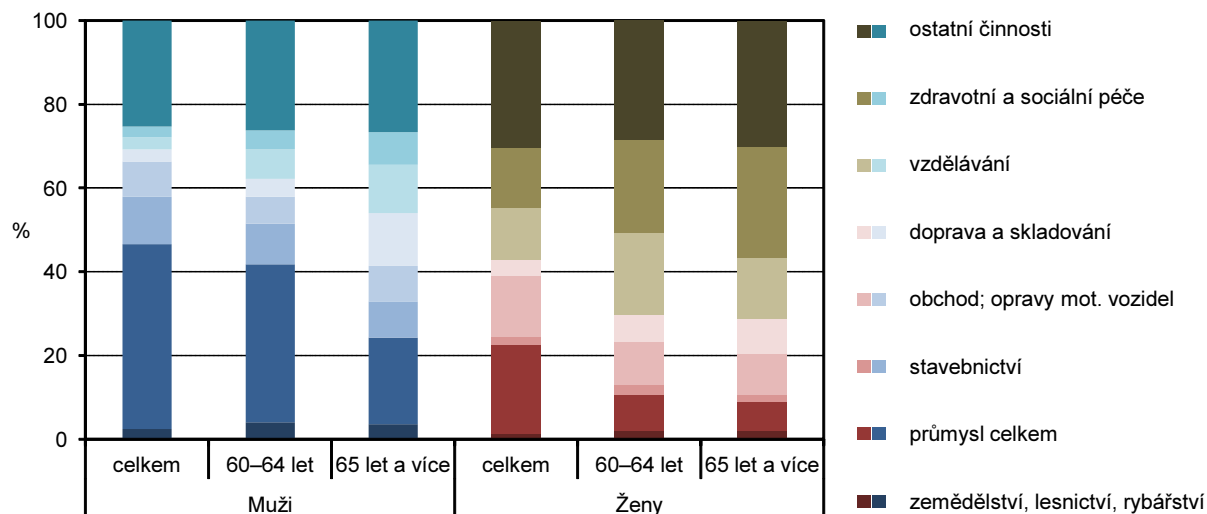
Zdroj: SLDB 2011

	Zaměstnaní			v tom podle pohlaví					
	celkem	60–64	65 a více	muži			ženy		
				celkem	60–64	65 a více	celkem	60–64	65 a více
Zaměstnaní celkem	504 301	16 878	7 324	273 924	11 547	4 456	230 377	5 331	2 868
z toho (%):									
zemědělství, lesnictví, rybařství	1,7	2,8	2,2	2,2	3,5	2,7	1,1	1,5	1,4
průmysl celkem	30,1	24,5	11,3	39,5	32,6	15,6	19,0	7,0	4,7
z toho těžba a dobývání	2,7	2,1	0,9	4,6	2,9	1,3	0,5	0,3	0,1
stavebnictví	6,3	6,4	4,4	10,2	8,4	6,5	1,6	1,9	1,2
obchod; opravy motorových vozidel	10,0	6,3	6,4	7,5	5,5	6,4	12,9	8,0	6,5
profesní, vědecké a technické činnosti	3,0	4,2	8,0	2,6	3,7	9,5	3,4	5,3	5,7
vzdělávání	6,4	9,0	9,1	2,6	6,1	8,6	11,0	15,4	9,8
zdravotní a sociální péče	7,1	8,3	10,6	2,3	3,9	5,9	12,8	17,6	18,0
jiné činnosti	6,0	8,1	10,8	4,2	7,0	9,6	8,2	10,6	12,8
nezjištěno	10,9	15,8	27,8	10,5	13,6	24,8	11,3	20,5	32,5

Muži – zaměstnaní senioři se významně podíleli na pracovní síle v odvětví průmysl (15,6 %) a profesní, vědecké a technické činnosti (9,5 %); ženy – zaměstnané seniorky v odvětvích zdravotní a sociální péče (18,0 %), jiné činnosti (tady převážně kulturní, zábavní a rekreační činnosti) s 12,8 % a vzdělávání (9,8 %). Rovněž tady je na místě upozornit na vysoký podíl nezjištěných údajů, který činí u věkové kategorie nad 65 let 27,8 %. Pokud bychom výpočty opřeli jen o nám známé údaje, pak by podíly na jednotlivých odvětvích byly ještě výraznější, což ukazuje následující graf.

Zaměstnaní v Moravskoslezském kraji podle pohlaví, věku a odvětví ekonomické činnosti podle SLDB 2011

Zdroj: SLDB

Přes 55 % zaměstnaných osob starších 65 let v Moravskoslezském kraji v roce 2011 měly nejvyšší ukončené vzdělání střední bez nebo s maturitou, popř. vyšší odborné. Z celkového počtu mělo 32,9 % vysokoškolské vzdělání a 10,9 % základní včetně neukončeného a bez vzdělání. V porovnání s celkovou populací byl podíl vysokoškolsky vzdělaných mezi zaměstnanými seniory o více než 15 procentních bodů vyšší, naproti tomu středoškolsky vzdělaných seniorů bylo o 24 procentních bodů méně. Také s ohledem na věk i pohlaví se struktura podle dosaženého vzdělání lišila. Ve věku 60–64 let převažovali zaměstnaní se vzděláním středoškolským, vysokoškoláků byla necelá čtvrtina. S rostoucím věkem rostl podíl vysokoškolsky vzdělaným seniorů. Při srovnání dosaženého vzdělání zaměstnaných mužů a žen, pak vyplývají podstatné

rozdíly u dvou stupňů vzdělání, jednak základního, vč. neukončeného a bez vzdělání, jednak vysokoškolského. V prvním případě je zaměstnáno pouze 4,6 % mužů-seniorů, u žen-seniorek je to naopak celých 20,6 %, ve druhém případě je to pak zcela naopak – 39,2 % seniorů, resp. 23,2 % seniorek.

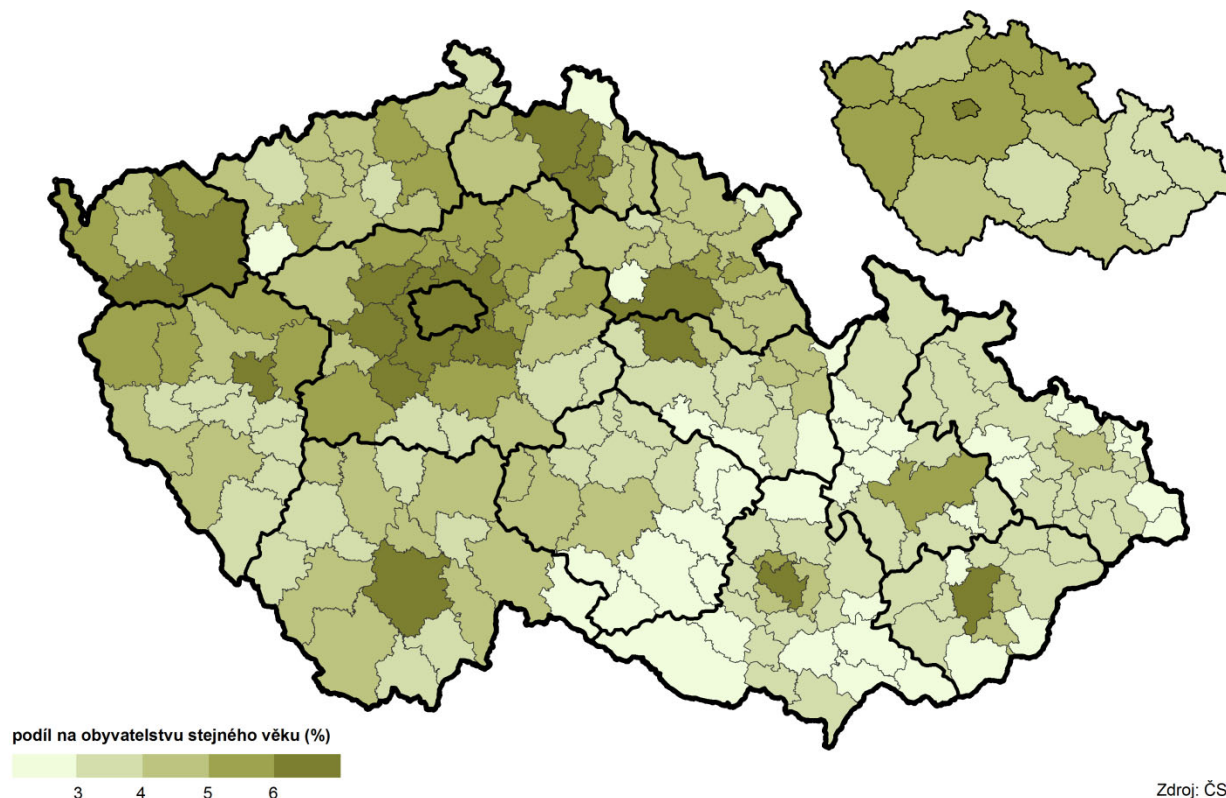
Zaměstnaní podle nejvyššího ukončeného vzdělání, pohlaví a věku v Moravskoslezském kraji

Zdroj: SLDB 2011

	Zaměstnaní			v tom podle pohlaví					
	celkem	60–64	65 a více	muži			ženy		
				celkem	60–64	65 a více	celkem	60–64	65 a více
Zaměstnaní celkem	504 301	16 878	7 324	273 924	11 547	4 456	230 377	5 331	2 868
v tom (%):									
bez vzdělání	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,6
základní vč. neukončeného	6,3	6,9	10,5	5,1	4,8	4,5	7,6	11,5	19,9
střední vč. vyučení (bez maturity)	38,7	36,5	22,0	45,1	43,1	23,5	31,1	22,1	19,7
úplně střední (s maturitou)	32,6	26,9	25,5	29,6	23,8	25,3	36,3	33,8	26,0
nástavbové a vyšší odborné	4,6	5,8	7,7	2,9	3,8	6,7	6,5	10,0	9,3
vysokoškolské	17,1	23,1	32,9	16,5	23,7	39,2	17,8	21,8	23,2
nezjištěno	0,6	0,6	0,9	0,6	0,6	0,7	0,5	0,6	1,3

Podskupinou zaměstnaných – a pro tuto analýzu rovněž relevantní – jsou pracující důchodci. Těch bylo v Moravskoslezském kraji v roce 2011 sečteno 20 433, což představovalo 6,7 % všech důchodců. Z celkového počtu pracujících důchodců mírně převažovali muži (51,7 %). I zde platí, že žen důchodkyň je jeden a půl krát více než mužů důchodců, a proto je intenzita zaměstnanosti významně vyšší u mužů – téměř každý jedenáctý muž důchodce pracoval, z žen důchodkyň každá devatenáctá. Nejvíce pracujících důchodců bylo zaměstnáno v Praze, nadprůměrných hodnot dosáhly ještě kraje Karlovarský, Liberecký, Středočeský a Královéhradecký. Relativně nejméně důchodců pracovalo, s výjimkou Jihomoravského, v moravských krajích.

Pracující důchodci ve věku 65 a více let podle SO ORP a krajů podle SLDB 2011 (ze zjištěných hodnot)

Zhruba dvě pětiny všech pracujících důchodců bylo ve věku 60–64 let – jedná se o věkovou skupinu těsně na hranici produktivního věku. Většina osob jsou pravděpodobně starobní důchodci, kteří měli nárok na starobní důchod před 65. rokem věku nebo odešli do předčasného důchodu. Dále byly významně

zastoupeny věkové skupiny 65–69 let a 55–59 let. S rostoucím věkem počet pracujících důchodců klesal. To znamená, že největší ochotu pracovat vykazovaly osoby do 10–15 let po odchodu do starobního důchodu. Věková struktura pracujících důchodců mužů a žen se lišila, zejména kvůli dřívějšímu odchodu do důchodu u žen.

Pracující důchodci v poproduktivním věku, tj. ve věku 65 a více let, představovali v Moravskoslezském kraji 31,8 % pracujících důchodců a 1,3 % všech zaměstnaných osob. V této věkové skupině pracovalo celkem 6 503 důchodců, každý osmadvacátý důchodce ve věku 65 a více let pracoval. Asi 60 % pracujících důchodců 65+ byli muži.

Podíl pracujících důchodců ve věku 65 a více let na celkovém počtu důchodců stejného věku činil v Moravskoslezském kraji 3,5 %, přičemž u mužů byl podíl vyšší než u žen (5,5 %, resp. 2,3 %). Z regionálního pohledu vyšší podíl vykazovali důchodci 65letí a starší ve velkých městech a z krajského pohledu „české kraje“ spolu s Jihomoravským krajem. Nejvyšší podíl pracujících důchodců 65+ byl zaznamenán v hlavním městě Praze (11,3 %), v SO ORP Černošice to bylo 9,7 %, Říčany 8,9 % a Brno 8,1 %. Nejnižší podíl pracujících důchodců 65+ byl zjištěn ve venkovských a periferních oblastech Moravskoslezského kraje, v SO ORP Jablunkov (1,3 %) a Kravaře (1,4 %).

Míra ekonomické aktivity podle pohlaví a věku (VŠPS)

Dalším možným zdrojem informací o ekonomické aktivitě seniorů je Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS). Na rozdíl od SLDB nejde o šetření plošné, ale jak již název napovídá, jedná se o šetření výběrové, jehož předmětem jsou domácnosti bydlící v náhodně vybraných bytech. Šetření podléhají všechny osoby obvykle bydlící ve vybraném bytě, přičemž není rozhodující a není ani sledováno, mají-li zde pobyt trvalý, přechodný, dlouhodobý nebo nehlášený. U osob mladších než 15 let se sledují jen základní údaje týkající se vztahu k osobě v čele domácnosti, věku, pohlaví, národnosti a státní příslušnosti. Za osoby starší 15 let se vyplňují další otázky, které popisují jejich uplatnění na trhu práce. Zjištěné údaje jsou převáženy četností jednotlivých věkových skupin mužů a žen. VŠPS je kontinuální šetření, jehož výsledky umožňují srovnání v delším časovém období.

Podle výsledků VŠPS bylo na území Moravskoslezského kraje v roce 2014 celkem 294,8 tis. osob 60letých a starších (v tom 42,2 % mužů a 57,8 % žen) a tvořily tak 28,3 % z obyvatelstva kraje ve věku 15 let a více. O něco málo více než desetina z těchto starších osob (tj. 31,5 tis. osob) představovalo pracovní sílu, tj. ekonomicky aktivní část populace. Téměř dvě třetiny z nich (20,4 tis. osob) byli muži. Z pohledu celkové pracovní síly Moravskoslezského kraje (601,0 tis. osob) představovaly ekonomicky aktivní osoby ve věku nad 60 let 5,2 %. Od roku 2001 je možné sledovat téměř kontinuální růst pracovní síly ve skupině osob 60letých a starších, zatímco celkově se počet osob tvořících pracovní sílu kraje snižuje. Příčiny jsou zjevné – demografické stárnutí populace a zvyšující se věk odchodu do důchodu.

Podíl osob zaměstnaných v národním hospodářství ve věku 65 a více let pak činil 5,5 % (celorepublikový průměr je 6,5 %). Skutečnosti z předchozího odstavce vztahující se k pohlaví či časovému vývoji platí v podstatě i tady, jelikož zaměstnaní tvoří převažující část pracovní síly. Zbývající částí pracovní síly jsou nezaměstnaní. V rámci nich byl podíl osob ve věku 60 a více let v Moravskoslezském kraji 2,2 % (celorepublikový průměr je 3,1 %).

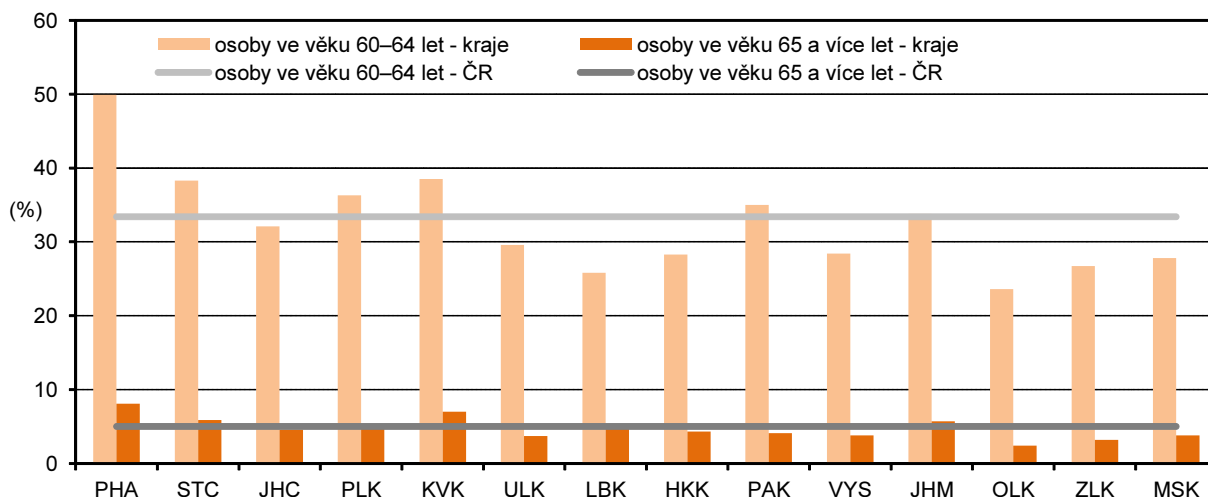
Tři pětiny osob ekonomicky neaktivních mělo 60 a více let, což je po Ústeckém kraji druhá nejnižší hodnota v celé republice. U obou pohlaví je tento údaj vzácně vyrovnaný – u mužů 60,3 % a u žen 59,8 %. Převážná část těchto osob jsou nepracující důchodci. Od roku 2001 vzrostl tento ukazatel významně, a to o více než 12 procentních bodů. Příčin bude určitě více, jednak stárnutí populace, jednak již zmiňované navyšování důchodového věku.

V roce 2014 byli muži ve věku 60 a více let nejčastěji ekonomicky neaktivními v Olomouckém kraji (85,6 % těchto osob), Zlínském kraji (85,3 %), Královéhradeckém kraji (84,1 %) a shodně v Moravskoslezském kraji a na Vysočině (83,6 %). Naopak nejméně jich je ekonomicky neaktivních v Praze (73,6 %), Karlovarském kraji (76,0 %) a ve Středočeském kraji (76,3 %). Nejvíce ekonomicky neaktivních žen ve věkové skupině 60 a více let bylo vzhledem ke všem ženám této věkové skupiny v Olomouckém kraji (96,1 %), v Libereckém kraji (94,8 %) a na Vysočině (94,2 %). Pořadí prvních tří s nejmenším podílem je pak v případě žen stejně jako u mužů – Praha (86,1 %), Karlovarský kraj (89,4 %) a Středočeský kraj (91,3 %).

Průměrná míra ekonomické aktivity mužů (tj. podíl počtu zaměstnaných a nezaměstnaných – tedy pracovní síly – na počtu všech osob starších 15 let) v Moravskoslezském kraji činila přes 65 %, u žen kolem 50 %. Celkem je to necelých 58 %. Nejvyšší míra ekonomické aktivity byla v roce 2014 u mužů ve věkové kategorii

30–34 let, a to 97,8 %. U žen tomu bylo později, ve věku 45–49 let, kdy míra ekonomické aktivity dosáhla 94,3 %. Muži si drží v produktivním věku vysokou míru ekonomické aktivity, zatímco u žen v období mezi 25–45 lety ovlivňují celkovou aktivitu mateřské a rodičovské povinnosti. Věkové období 15–24 let se u obou pohlaví vyznačuje nižší mírou ekonomické aktivity způsobenou převážně studiem. Postupný pokles ekonomické aktivity nastává u mužů ve věku 55–59 let a u žen začíná klesat ve věku 50–54 let. V 60 až 64 letech je míra ekonomické aktivity u mužů 41,7 % a u žen již 15,5 %. Zde se projevuje rozdílný věk odchodu do důchodu. U 65letých a starších míra ekonomické aktivity dále klesá, u mužů na hodnotu 4,5 % a u žen na 3,3 %.

Míra ekonomické aktivity v krajích a v ČR podle věku v roce 2014

V regionálním srovnání patří Moravskoslezský kraj mezi kraje s nižší mírou ekonomické aktivity. Více než 50 % ekonomicky aktivních mužů ve věku 60 až 64 let žije v Praze (58,6 %), Středočeském (56,6 %), Pardubickém (51,9 %), Karlovarském (51,0 %) a Plzeňském kraji (50,9 %). Na opačném pólu se nachází Královéhradecký kraj s 36,9 % a dále kraje Olomoucký a Zlínský, oba shodně 38,6 %. Ženy ve stejné věkové kategorii mají jednoznačně nejvyšší míru ekonomické aktivity v Praze (42,3 %), následované Karlovarským (26,8 %), Plzeňským (22,2 %), Středočeským (21,0 %) a možná trochu překvapivě (s ohledem na muže) Královéhradeckým krajem (20,3 %). Nejnižší ekonomickou aktivitu pak vykazují ženy v Libereckém (8,9 %) a Olomouckém kraji (9,9 %). U seniorů 65letých a starších je situace až na pár rozdílů podobná. Mezi muži opět vyčnívá Praha (13,2 %), které se přibližuje Karlovarský kraj (10,6 %). Vyšší míru ekonomické aktivity ještě vykazují Středočeský, Plzeňský a Jihomoravský kraj. Olomoucký s 3,3 % a Zlínský kraj s 3,8 % ji mají naopak nejnižší. Míra ekonomické aktivity seniorek 65letých a starších v žádném kraji výrazně nevybočuje, přičemž nejvyšší je v Praze (4,6 %) a nejnižší v Olomouckém kraji (1,8 %).

Zajímavý pohled přináší rovněž srovnání míry ekonomické aktivity v Moravskoslezském kraji v delším časovém období, v našem případě od roku 2001. U obou srovnávaných věkových kategorií i pohlaví je zřejmý růst. Zatímco u 65letých a starších se jedná pouze o jedno až dva procentní body, u 60–64letých mužů je to více než 20 procentních bodů a u žen stejného věku je to necelých sedm procentních bodů. To koresponduje s tím, co bylo popsáno výše – obě pohlaví odchází z pracovního trhu později, přičemž ženy o něco dříve než muži.

Očekávaný odchod do důchodu

Údaje zjištěné při Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 či z VŠPS potvrzují rovněž výsledky, které byly zjišťovány jako ad-hoc modul VŠPS 2012. Jde například o úmysl osob ve věku 50 až 59 let pracovat i po dosažení věku odchodu do starobního důchodu. V Moravskoslezském kraji toto deklarovalo 28,7 % osob, jedná se o čtvrtou nejnižší hodnotu ve srovnání s ostatními kraji. Ještě menší ochotu pracovat i v důchodovém věku vyjádřili jen v kraji Vysočina (27,7 %), Libereckém (28,0 %) a Jihočeském kraji (28,1 %). Bez překvapení jsou „vedoucí“ příčky – Hlavní město Praha (77,0 %), Středočeský (55,0 %) a Jihomoravský kraj (42,2 %). Podrobnější údaje k této otázce jsou známy jen za celou ČR, nicméně lze předpokládat, že s mírnými odchylkami budou platit i v jednotlivých krajích. Hlavním motivací pro práci v pozdějším věku jsou jednoznačně finanční důvody (republikový údaj 77,1 %). Téměř dvě třetiny vysokoškoláků v ČR vyjádřilo úmysl dále pracovat, u osob se středním vzděláním s maturitou to bylo přes 42 % osob a v případě středního vzdělání bez maturity či základního vzdělání jen cca 32 % osob. Z pohledu

klasifikace zaměstnání byla největší ochota pokračovat v práci i v důchodovém věku mezi zákonodárci a řídicími pracovníky či specialisty, nejnižší pak mezi obsluhou strojů a zařízení, montéry či nekvalifikovanými pracovníky.

Dalším zajímavým údajem zjišťovaným ad-hoc modulem a vztahujícím se k dané analýze byl podíl pracujících starobních důchodců ve věku do 70 let. I v tomto případě obsadil kraj se 7,5 % čtvrtou nejnižší příčku. Nižší podíly těchto osob byly zaznamenány jen v kraji Olomouckém (6,0 %), Ústeckém (7,1 %) a na Vysočině (7,5 %). Relativně nejvíce starobních důchodců do 70 let věku pracovalo v Praze (20,6 %), mezi 12 % a 13 % pak v Karlovarském, Plzeňském a Jihomoravském kraji. I u této otázky máme podrobnější členění k dispozici jen za ČR. Potvrdilo se a odpovídá to i výsledkům předchozí otázky – podíl pracujících starobních důchodců roste s dosaženou úrovní vzdělání. Zatímco u základního vzdělání pracují jen cca 4 % osob ve starobním důchodu, u vysokoškoláků je to více než čtvrtina.

Závěrem lze říci, že faktory vedoucí k rozdílným úvahám respondentů o délce pracovního života mají objektivní povahu a vedle pohlaví, věku, stupně vzdělání, odvětvové příslušnosti a postavení v zaměstnání je významným činitelem při rozhodování otázka výše stávajícího příjmu zaměstnanců. Obecně řečeno, čím vyšší příjem, tím častěji respondent předpokládá pozdější odchod z ekonomicky aktivního života. Výše příjmů je v současné době silně svázána s dosaženou úrovní formálního vzdělání, což dokumentují údaje o mzdové diferenciaci zaměstnanců nebo příjmové situaci domácností. Je však zřejmé, že působí i další vlivy jako např. obecná sociálně ekonomická situace v regionu, která se odráží v náladách a ochotě obyvatel se déle pracovně angažovat. S tím souvisí i možnost či nemožnost dalšího zvyšování kvalifikace, když pracující po dosažení padesáti let jsou v tomto směru velmi zdrženliví. Nemalou roli hraje dostupnost vhodného zaměstnání ale i další faktory, jako je péče o výchovu nejmladší generace, zdravotní stav, podíl domácností jednotlivců apod.